

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

שודר בערוץ "קול ברמה" בתכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עטרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

השבוע השיעור נמסר ע"י בנו של מורנו הרב –

הרב יצחק מאזוז שליט"א

ברכת הטיפים ומאכלים

נושאי השיעור:

ברכת חטיפי "כריות" ו"קליק". ברכת גביע גלידה, טילון וקסטה. ברכה אחרונה על קסטה. ברכת פצפוצי אורז. ברכת צנימים, פיתה קראנץ' ובאגט קראנץ'. קביעות סעודה על "קוגל". ברכה על לחמניה בכמות מועטת. בירך "על המחיה" במקום ברכת המזון. בעק שיערבו בו חלב אם ברכתו מזוונות. האם ברכת עוגה פוטרת משקים. ברכת "בריקה".

אבל קליק קורנפלקס, קליק כדורים, (חום או חום לבן), ברכתם שהכל.

הטעם, שאם יש מין דגן הרי הוא חשוב יותר ומברך על הדגן מזוונות ופוטר את השוקולד.

צריך לעורר את הציבור, שנוטים לברך על כל חטיף קליק שהכל, ובאמת יש להבחין בין סוגי החטיפים.

ברכת גביע גלידה, טילון וקסטה

שאלה: האוכל גלידה בגביע, או טילון, האם צריך לברך על הגביע ברכת מזוונות? וכן האוכל "קסטה" האם צריך לברך מזוונות או שהכל?

תשובה: אם אין בגביע טעם טוב ולא נעשה אלא להחזיק את הגלידה, ברכת שהכל על הגלידה פוטרת את הגביע.

ברכת חטיפי "כריות" ו"קליק" בשקיות

שאלה: מה מברכים על חטיף "כריות" במילוי שוקולד או נוגט, וחטיפי "קליק" הנמכרים באריות קטנות?

תשובה: על "כריות" במילוי שוקולד או נוגט, מברכים מזוונות!¹

ואם אוכל כזית בזמן אכילת פרס (שבע דקות), צריך לברך ברכת על המחיה.

ברכת חטיפי "קליק", תלוי בסוגי החטיפים: קליק כריות, וקליק ביסקויט, שיש בתוכם דגן, ברכתם מזוונות.

¹ אף לפי מ"ש בספר ברכת ה' (ח"ג פ"י ס"ל) שיש לברך על וופל שהכל, משום שהרקיק הוא חסר טעם ואינו ראוי לאכילה בפני עצמו. ע"ש. מכל מקום בכריות שהוא דגן גמור בטעם מתוק פשוט שיש לברך מזוונות.

אבל אם אוכל בתחלה מהגלידה, יברך תחלה שהכל על הגלידה⁵, ולאחר מכן כשיאכל מהגביע (או מהבסקויט) יברך מזונות.

מצד דיני קדימה בברכות, יש להקדים לברך ברכת מזונות ולאחר מכן ברכת שהכל, אבל אם כעת רוצה לאכול מהגלידה, ואינו רוצה לאכול כעת מהגביע או הבסקויט, אין דיני קדימה ויברך שהכל תחלה.

ברכה אחרונה על קסטה

אם אכל כזית בתוך שבע דקות מהבסקויט שבקסטה, או מגביע הגלידה אם יש בו טעם טוב וחשיבות ואינו טפל, יברך על המחיה.

ברכת פצפוצי אורז

שאלה: מה מברכים על פצפוצי אורז?

תשובה: תלוי בסוגי החברות, פצפוצי אורז המיוצרים בחברת "בטר אנד דיפרנט" (B&D) וחברת אשכול וחברת עדין, ברכתם מזונות.

בחברת דגן ברכתם האדמה.

עבים יותר ולכן אינם באים רק להחזיק הגלידה אלא גם לאכילה. ע"ש.

ובאמת בעצם דין קסטה, לא ברור שמספיק לברך מזונות ולפטור את הגלידה, שהרי לא פשוט לומר שהגלידה טפילה לבסקויט, ויתכן ששניהם חשובים או אפילו הגלידה חשובה יותר, וגם נחלקו הפוסקים אם ברכת מזונות פוטרת את המרקחת כאשר לא נאפה עמו, וקל וחומר אם מתחיל לאכול מהגלידה שבגביע שבזה פשוט שצריך לברך בתחלה שהכל, וכשיגיע לגביע יברך ברכת מזונות. (וכבר העיר מזה בספר הלכה ברורה בטוב טעם ודעת).

⁵ שאף אם הגלידה טפילה לגביע, וכן הגלידה שבקסטה טפילה לבסקויט שבצדדיה, מכל מקום אם אוכל רק טפל בלי העיקר צריך לברך עליו, כמו האוכל כדורים לתרופה (שא"צ לברך על זה), ואוכל עם זה דבר מאכל או שותה מיץ, שצריך לברך על הטפל, שכיון שאין ברכה על העיקר צריך לברך על הטפל. (עי' בית יוסף סימן ריב).

כתב מרן בש"ע (סימן קסח ס"ח) שרקיקים דקים שנותנים מרקחת עליהם, הם טפילים לגבי המרקחת וברכת המרקחת פוטרתן. וביאר המשנה ברורה (ס"ק מה), שאין מתכווין לאכול הרקיקין ורק שעושים אותם כדי שלא יטנפו הידים מהמרקחת, ולכן הוי העיסה בכלל טפל (כמבואר בסימן ריב).

ולכן גם הגביע טפל לגלידה, ויברך שהכל ויפטור את הגלידה².

ומה הדין על מה שנשאר מהגביע בסיום אכילת הגלידה?

המשנה ברורה (ס"ק מז) כתב שאם אכל המרקחת מלמעלה והשאיר הרקיקין ואכלן בפני עצמן, צריך לברך "בורא מיני מזונות" עליהם. אך אם אכלן ביחד ונשאר עוד קצת רקיק בלא מרקחת, אין צריך לברך עליו כיון דעיקר אכילתו היה ביחד, ונחשב לטפל להמרקחת, "אין חוששין על גמר האכילה".

ולכן גם בגביע הגלידה אין חוששים על גמר האכילה, ואין צריך לברך על סיום הגביע אף שאין בו גלידה³.

אבל קסטה, גלידה שמונחת בין שני בסקויטים, יברך על הבסקויט ויפטור את הגלידה.

וכן בגביע גלידה, אם יש טעם טוב בגביע והוא חשוב בפני עצמו (כגון בחלק מסוגי הטילון), יברך מזונות⁴.

² וכ"כ בשו"ת יביע אומר ח"ז סימן לג אות ג, חזו"ע ברכות עמוד רפט, ושו"ת אור לציון ח"ב פי"ד ס"כ ושו"ת מקור נאמן ח"א (סימן שא) וברכת ה' ח"ג פ"י סכ"ה והערה קה).

³ וע"ע בשו"ת יביע אומר שם וברכת ה' [ח"ג פ"י סכ"ו וע"ע ס"ח והערה כח ד"ה אמנם ראיתי].

⁴ שדינה כקסטה הנ"ל. וכ"כ בהלכה ברורה (ח"ח עמוד תפח). ועיין בשו"ת אור לציון (ח"ב פי"ד הערה כ') שכתב שאף גביעי גלידה ממותקים המצויים כיום, הם בטלים לגלידה, ולא דמי למה שכתבו המג"א (סק"ה) והאחרונים שאם יש טעם טוב ברקיקים מברך גם על הרקיקים, ששם כוונתו לאוכלם, אבל כאן אף שהם ממותקים אין כוונתו אלא לגלידה, והגביע טפל לגלידה. משא"כ בקסטה שהבסקויטים

ברכה על לחמניה בכמות מועטת

שאלה: הנמצא באירוע ויש לחמניה בשלחן ורוצה לטעום רק חתיכה קטנה, ואולי גם לטבל באחד הסלטים, האם צריך ליטול ידים ומה יברך?

תשובה: האוכל לחם פחות מכזית, 27 סמ"ק, יברך המוציא, אבל לא יברך ברכה אחרונה כלל כל שלא אכל כזית (ש"ע סימן קסח ס"ט).

וגם אין צריך ליטול ידים כיון שאוכל פחות מכזית.

אם אוכל כזית, יטול ידיו ללא ברכה (סימן קנח ס"ג) ויברך ברכת המזון.

ואם אוכל כביצה, צריך ליטול ידיו בברכה.

בירך "על המחיה" במקום ברכת המזון

שאלה: מי שטעה ובירך "על המחיה" במקום ברכת המזון, האם יצא ידי חובה או שצריך לחזור ולברך ברכת המזון?

כגון שאכל הרבה עוגות ולאחר מכן בירך ברכת "על המחיה", ובאמת היה צריך לברך ברכת המזון כיון שאכל שיעור קביעות סעודה, האם יצא ידי חובה בברכת "על המחיה"?

תשובה: נחלקו הפוסקים אם יצא ידי חובה, ולהלכה ספק ברכות להקל ולא יחזור ויברך ברכת המזון.

מקורות: בשער הציון (סימן קסח ריש אות עא) מבואר שמדרבנן לא יצא אף בדיעבד כשבירך ברכת מעין שלש במקום ברכת המזון.

אולם באמת נחלקו בזה הפוסקים אם יצא ידי חובה אף מדרבנן. ודעת כמה ראשונים שברכת על המחיה פוטרת ברכת המזון, וכן מוכח מדברי מרן בבית יוסף סימן קסח ס"ז, שהרי יש ספק על ג' הפירושים ב"פת הבאה בכסנין", ופסק לברך מזונות ועל המחיה. ולהלכה ספק ברכות להקל ולא יחזור ויברך ברכת המזון. וכ"פ בכף החיים (סימן קפז סוף אות א) וחזו"ע (ברכות עמוד רמ) וברכת ה' [חב פ"ג סי"ח, ופ"ד ס"ד] שיצא ידי חובה.

בצק ששמו בו חלב אם ברכתו מזונות

שאלה: בצק ששמו בו כוס שמן או כוס חלב, ואפו בתנור, האם ברכתו מזונות או המוציא?

תשובה: אם ניכר טעם החלב בעיסה ברכתה מזונות. אבל אם לא ניכר טעם החלב בעיסה, ברכתה המוציא.

סיבת החילוק הוא, שאם הם מיוצרים ע"י בישול, ברכתם מזונות. ולכן בחברת "בטר אנד דיפרנט" (B&D) וחברת אשכול וחברת עדין, שמיוצרים ע"י בישול, ברכתם מזונות.

אבל אם מיוצרים ע"י קליה בתנור, ברכתם האדמה. ולכן על המיוצרים בחברת דגן, יש לברך האדמה⁶.

ברכת צנימים, פיתה קראנץ' ובאגט קראנץ'

שאלה: מה מברכים על צנימים? וכן מה ברכת פיתה קראנץ' ובאגט קראנץ'?

תשובה: אם לשים בצק במיוחד לצנימים, ברכתו מזונות.

ולכן פיתה קראנץ' ובאגט קראנץ', שהם עיסה שלשים על דעת לעשותם צנימים, ברכתם מזונות.

וכמו קרקרים שנכססים, שברכתם מזונות.

ואם יקבע סעודה עליהם, שיאכל בשיעור ארבע ביצים (216 סמ"ק) יטול ידיו ויברך המוציא וברכת המזון.

אולם לחם שקלוהו בתנור ועשו אותו צנימים, לא בטל ממנו תורת לחם וברכתו המוציא.

מקורות: בשלחן ערוך (סימן קסח ס"ז) מבואר שפת שעושים אותם כעבים יבשים וכוססין אותם, ברכתם מזונות. וביאר המשנה ברורה (ס"ק לה) שבאפיתן נעשים יבשים כל כך עד שנפרכים, ואין זה נקרא אוכל, אלא כוסס, ואין דרכם לאכול מזה הרבה, לכן אין לו דין פת. ולכן גם צנימים שלקחו בצק ואפאוהו במיוחד לשם צנימים ברכתם מזונות (וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ב פמ"ו ס"י).

ורק לחם שקלוהו בתנור ועשו אותו צנימים, לא בטל ממנו תורת לחם וברכתו המוציא. (כה"ח אות סו).

קביעות סעודה על "קוגל"

שאלה: האם האוכל "קוגל" בכמות מרובה, צריך לברך ברכת המזון?

תשובה: "קוגל" ברכתו מזונות משום שאין תורת פת עליו, ולכן גם אם יאכל שיעור קביעות סעודה לא יברך המוציא וברכת המזון.

⁶ כמבואר בש"ע (סימן רח). הנתונים על אופן הייצור בחברות, ממדריך הכשרות שע"י בד"ץ העדה החרדית לשנת תשפ"ג (עמוד 78).

וכמבואר במגן אברהם (סימן קעד ס"ק יב) שאין פוטר את המשקה אלא דוקא כשאוכל סעודת קבע. ע"ש. ולפי זה באכילת עוגות אין פוטר את המשקים. וכ"כ בכף החיים (סימן קעד אות מב) ובשו"ת מקור נאמן ח"א (סימן רצג). וכ"כ בשו"ת יביע אומר (ח"ה סימן יז אות ב) שדוקא בסעודת קבע של פת שאין המשקים באים אלא לשרות מאכל שבמעיו, אין המים ושאר משקים טעונים ברכה, ומה גם שא"א לאכילה בלא שתיה. אבל פת הבאה בכסנין שאין אכילתו אלא דרך עראי צריך לברך על המשקה אשר ישתה באמצע פת הבאה בכסנין, שבודאי שאפשר לאכילה בלי שתיה.

ומכל מקום אם אוכל שיעור ג' ביצים, אין לברך שהכל על המים, כיון שלדעת הרמב"ם נחשב לסעודת קבע, וממילא פוטר את המים. ואף שלדעת רש"י צריך ארבע ביצים, ספק ברכות להקל ואין לברך על המים. (וכ"פ בשו"ת יביע אומר שם בנד"מ הערה ח').

ברכת "בריקה"

שאלה: מה מברכים על מאכל שנקרא "בריקה" (בצק דק שמקפלים אותו ומניחים בתוכו ביצה וכדומה, ולאחר מכן מטגנים)?

תשובה: "בריקה" שהוא בצק דק שמקפלים אותו ומניחים בתוכו ביצה וכדומה, ומטגנים ונאכל כשהוא נכסס, ברכתו מזונות, הואיל והבצק נכסס. ואינו טפל לביצה שבתוכו, כיון שבא לטעם.

ואפילו יאכל שיעור גדול אין בו קביעות סעודה ולא יברך המוציא וברכת המזון, משום שאין עליו תורת לחם.

(וכ"כ בספר ברכת ה' (ח"ב פ"ב סכ"ט) ושו"ת מקור נאמן ח"א (סימן שב) ובהגהתו בספר נכח השלחן [סימן קסח].

ולכן פיצה ברכתה המוציא, משום שבדרך כלל אין טעם החלב ניכר בעיסה.

מ"ן בש"ע (סימן קסח ס"ז) כתב: פת הבאה בכיסנין, יש אומרים שהיא עיסה שעירב בה דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה, "והוא שיהיה טעם תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה". וגדולה מזו החמיר הרמ"א וכתב: "א שזה נקרא פת גמור, אלא אם כן יש בהם הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעקי"ך שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, וכן נוהגים. וכ"פ המשנ"ב (ס"ק לד) שכן הסכמת האחרונים.

ושיטה שלישית המקילה ביותר, שיטת מהרש"ם (דעת תורה סימן קסח ס"ז) שמספיק שיש רוב כלפי המים שבעיסה. ועל זה סומכים בד"ץ "העדה החרדית" ועוד, ולכן הרבה מאפיות כותבים "מזונות" על לחמניות אף שאין טעם המתיקות נרגש בהם. (וע"ע בשו"ת עולת יצחק ח"ב סימן סב ד"ה ברם).

אולם פשוט דברי מ"ן משמע דבעינן שירגיש שינוי בטעם ממז'.

אם אופים לחם שמעריבים בעיסה חלב, יש להשים לב גם לעשות שינוי שלא יראה כלחם רגיל, כמבואר ביורה דעה (סימן צז ס"א), שאסור ללוש עיסה בחלב שמא יבוא לאוכלה עם בשר.

ובלאו הכי בפירות שאין טעם החלב ניכר בעיסה, יברך המוציא וברכת המזון.

האם ברכת עוגה פוטרת משקים

שאלה: האוכל עוגה שברכתה מזונות, ושותה מים, האם ברכת העוגה פוטרת את ברכת שהכל על המים כפי שבסעודה אין מברכים שהכל על המים כי ברכת המוציא פוטרת?

תשובה: אם אוכל מעט עוגות, עד שיעור ג' ביצים, יש אומרים שיש להזהר לברך על המשקים קודם שמברך על העוגה, משום שהרי יש ספק אם העוגה נחשבת פת הבאה בכסנין (שהרי בש"ע סימן קסח ס"ז יש מחלוקת בגדר זה), ושמא דינה כפת שמבואר בש"ע (סימן קעד ס"ז) שפוטרת כל מיני משקים (שו"ת אור לציון ח"ב פי"ב סי"א).

אולם להלכה אין ברכת העוגה פוטרת משקים, וצריך לברך על המשקים.

⁷ וע"ע בחזו"ע עמוד ס' ובשו"ת אור לציון ח"ב פי"ב ס"ד.